

Eva Šmelová

Spolupráce mateřské školy a rodiny v kontextu předškolního kurikula v ČR

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 1, 74-83

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RODZINA, PRZEDSZKOLE I SZKOŁA JAKO ŚRODOWISKO WYCHOWAWCZE DZIECKA – MATERIAŁY POKONFERENCYJNE

28 listopada 2008 roku odbyło się w Auli „Forum” RODN „WOM” w Częstochowie Międzynarodowe Seminarium Naukowe organizowane przez Wyższą Szkołę Lingwistyczną w Częstochowie, Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie oraz Polski Komitet Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego OMEP w Częstochowie na temat: *„Rodzina, przedszkole i szkoła jako środowisko wychowawcze dziecka”*.

Pierwsze lata dziecka są najważniejsze dla jego rozwoju. Prawidłowe kierowanie dzieckiem pozwala na stymulację rozwoju, zapobieganie jego nieprawidłowościom i dysharmonii, a przede wszystkim daje podstawy do kształtowania jego osobowości. W tym czasie dziecko zdobywa podstawowe umiejętności komunikowania się ze światem, poznawania i wyrażania siebie oraz otaczającej go rzeczywistości.

Wychowanie dziecka jest sztuką, z czego nie wszyscy zdają sobie sprawę. W tym numerze kwartalnika zamieszczamy dwa wystąpienia z tego seminarium. Kolejne materiały pokonferencyjne ukażą się w następnych wydaniach „Edukacji Elementarnej w Teorii i Praktyce”.

Doc. PhDr. Eva Šmelová, PhD.
Katedra primární pedagogiky
Pedagogická fakulta UP v Olomouci
Česká republika

SPOLUPRÁCE MATEŘSKÉ ŠKOLY A RODINY V KONTEXTU PŘEDŠKOLNÍHO KURIKULA V ČR

ABSTRAKT

Príspevek je reflexí transformující se české mateřské školy se zaměřením na spolupráci rodinou v pojetí předškolního kurikula.

V příspěvku seznamujeme s dílčími výstupy z výzkumů, kde se sledujeme rozvoj profesních kompetencí budoucího učitele mateřské školy na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci nezbytnými pro spolupráci s rodinou.

Dále prezentujeme názor a očekávání rodičů od současného předškolního vzdělávání.

ÚVOD

Materská škola v České republice si klade za cíl doplňovat rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni vytvářet pro dítě odpovídající podmínky pro jeho aktivní rozvoj a učení.

1. RODINA JAKO VÝZNAMNÝ VÝCHOVNÝ ČINITEL

Rodina představuje soubor složitých sociálních vztahů, má svoji morálku, zvyky, zájmy a cíle, to vše ovlivňuje rozvoj dítěte. Rodina má své nezastupitelné místo v socializaci dítěte, určuje jeho sociální status. Prostřednictvím rodiny si dítě postupně uvědomuje své místo ve společnosti. Rodina, její zázemí, výchovný styl to vše tvoří hlavní východisko pro další život dítěte.

V dnešní době se setkáváme s kritikou rodiny, odborníci hovoří o tzv. **krizi rodiny**. V mnohých rodinách již dítě nepředstavuje prioritní hodnotu. Mladí lidé **odkládají vstup do manželství**. Většinou jsou to lidé s vyšším vzděláním, s tendencí nejdříve budovat svoji kariéru. Pokud se za těchto podmínek dítě narodí, stává se překážkou v dosahování jejich cílů. Helus (2004) v této souvislosti hovoří o citové distanci rodičů vůči svým dětem, což vede k oslabení citových vazeb. Stále větší počet rodin se přiklání k rozhodnutí mít **pouze jedno dítě**. V České republice sice přetrvává trend rodin se dvěma dětmi, ale nárůst jedináčků je evidentní. K negativním jevům patří i zvyšující se počet **dětí narozených ve svazku bez formálního uzavření sňatku**, ale také počet dětí narozených ženám, které nemají stálého partnera. Taktéž **vyšší míra rozvodovosti** s sebou nese řadu negativních důsledků zejména pro děti. Současná rodina má v uspěchané společnosti stále méně času na své děti.

Prostředí rodiny, z něhož děti přicházejí do mateřské školy, se v mnohém liší, např. v ekonomickém zázemí rodiny, počtem dětí v rodině, ve složení rodiny, ve vzdělání rodičů, kulturnosti rodinného prostředí, v uplatňování výchovných stylů apod. Co z toho vyplývá pro pedagogy mateřské školy? Mít dobře zmapované prostředí dítěte, ve kterém žije, znát jeho subkulturu, stránku materiální i společensky psychickou. Vědět, na co mají navazovat, ale znát i negativní vlivy a možnosti jejich eliminace, či řešení.

2. MATEŘSKÁ ŠKOLA A JEJÍ VZTAH K RODINĚ

Mateřské školy procházejí celkovou transformací. K významné přeměně patří i změna postoje k rodině. Dřívější mateřské školy charakterizovala vůči rodičovské veřejnosti uzavřenost. Současná mateřská škola respektuje dominantní místo rodiny ve výchově a celkovém rozvoji dítěte, což lze brát za důležité východisko pro budování vztahu rodiny a mateřské školy. Rodina je pro mateřskou školu dnes

partnerem, ale i klientem, jemuž je nabízena služba v podobě předškolního vzdělávání. Pestrost vzdělávací nabídky současných mateřských škol patří k faktorům, na jehož základě mohou rodiče volit mateřskou školu, kterou považují pro svoje dítě „za nejlepší“. Nelze opomenout skutečnost, že mateřská škola nejen posiluje výchovnou funkci rodiny, ale představuje místo přirozené socializace a kultivace dítěte. Je podnětným prostředím, které dnešní rodina nemůže v plné míře poskytnout.

3. RODIČ JAKO PARTNER V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Předškolní kurikulum v České republice stanovuje podmínky, které je třeba akcentovat v rámci preprimárního vzdělávání. Mezi tyto podmínky náleží i požadavek plně vyhovující spolupráce rodiny a mateřské školy.

V této souvislosti jsou předškolní pedagogové povinni

- podporovat oboustrannou důvěru a otevřenost, vstřícnost, porozumění, respekt a ochota spolupracovat.
- sledovat konkrétní potřeby jednotlivých dětí, resp. rodin, snažit se jim porozumět a v možné míře vyhovět.

Názory rodičů na předškolní vzdělávání

Jak vnímají rodiče současnou mateřskou školu můžeme prezentovat prostřednictvím průzkumu, který byl realizovaný v roce 2005, osloveno bylo 430 respondentů, výzkumný nástroj byl nestandardizovaný dotazník.

Cílem průzkumu bylo nalézt odpověď na následující otázku:

Odpovídá současná koncepce předškolního vzdělávání požadavkům a očekávání rodičů?

Otázky byly členěny do pěti dimenzí s následujícím zaměřením:

- dimenze – důvod docházky dítěte do mateřské školy,
- dimenze – skutečnosti ovlivňující výběr mateřské školy,
- dimenze – konkrétní očekávání rodičů od mateřské školy,
- dimenze – přínos mateřské školy z pohledu rodičů,
- dimenze – požadavky rodičů na osobnost předškolního pedagoga.

I. dimenze - důvod docházky dítěte do mateřské školy:

72% rodičů uvádí jako hlavní důvod docházky dítěte do mateřské školy potřebu dětského kolektivu. 23% rodičů dává své dítě do MŠ, neboť musí jít do zaměstnání. Mezi další důvody patřil požadavek, aby se dítě seznámilo se svými budoucími spolužáky, bylo dobře připravené na vstup do školy, učilo se poznávat nové věci. Rodiče dětí se zdravotním znevýhodněním a zdravotním postižením spatřují v mateřské škole důležitého pomocníka při výchově a též v zajištění odborné péče. Současně oceňují možnost integrace dítěte do běžné mateřské školy.

II. dimenze – výběr mateřské školy

Rodiče měli možnost volit a stanovit prioritu v následujících ukazatelích:

- a) poloha mateřské školy (vzhledem k blízkosti bydliště),
- b) pěkné prostředí,
- c) kvalitní pedagogický sbor,
- d) velké množství různých aktivit,
- e) pěkný přístup k dětem,
- f) jiné...

Pořadí	1	2	3	4	5	
a) poloha mateřské školy	33%	8%	11%	14%	34%	100%
b) pěkné prostředí	8%	13%	16%	45%	17%	100%
c) kvalitní pedagogický sbor	30%	28%	21%	15%	6%	100%
d) velké množství různých aktivit	14%	24%	22%	13%	27%	100%
e) pěkný přístup k dětem	33%	31%	20%	10%	6%	100%

Tabulka č. 1 Výběr mateřské školy

Dílčí závěry

Získaná data nám ukazují, že pro rodiče při výběru mateřské školy hraje významnou roli pěkný přístup k dětem, kvalitní pedagogický sbor a poloha školy vzhledem k blízkosti bydliště.

K dalším prioritám pro výběr mateřské školy patří délka provozu mateřské školy, která vychází z požadavků rodičů a podmínek regionu. Důležitým ukazatelem byly i reference od jiných rodičů a také vlastní zkušenost.

Před přihlášením dítěte do mateřské školy se rodiče v 50% zajímali blíže o kvalitu zařízení, 41% mateřskou školu již znalo a pouze v 9% se rodiče blíže o práci školy nezajímali, neboť „neměli stejně jinou volbu“.

III. dimenze – konkrétní očekávání rodičů od mateřské školy

Mezi nejčastější patřily následující odpovědi:

- příprava na vstup do ZŠ,
- celkový rozvoj dítěte,
- kolektiv vrstevníků,
- atraktivní a zajímavá náplň (hra na flétnu, výuka cizích jazyků apod.),
- pomoc při výchově dětí,
- pěkný přístup k dětem,
- šťastné dítě, které se do MŠ těší.

83% rodičů považuje mateřskou školu za instituci, která by měla poskytovat nejenom péči, ale spolupodílet se na celkovém rozvoji dítěte. Pouze 14% rodičů spatřuje jako prvořadou péči o dítě.

Podle názoru rodičů (64%) by v mateřské škole měly převažovat volné hry, ale nemělo by být zapomináno ani na řízené učení. 20% rodičů se domnívá, že stěžejní úlohu by měly mít činnosti řízené učitelkou, „neboť s učením je třeba začít co nejdříve“. V mateřské škole by měla převládat mírná výchova s jasnými pravidly (85%), v 8% jsou rodiče zastánci velmi mírné výchovy a v 7% výchovy přísné.

Podíl rodičů na činnosti školy

40% rodičů uvádí, že mají dostatečnou možnost spolupodílet se na činnosti školy, 11% by uvítalo širší prostor pro spolupráci a spolupodílení se na akcích školy. 49% rodičů neumělo míru spolupráce a možnosti zasahovat do dění školy posoudit. Rodičům, ale chybí někdy vstřícnost ze strany školy při řešení výchovných problémů.

IV. dimenze – přínos mateřské školy z pohledu rodičů

Rodiče v práci mateřské školy nejvíce oceňují kvalitní vzdělávací program, individuální přístup k dítěti a pěkné vybavení mateřské školy.

88% rodičů bylo seznámeno se vzdělávacím programem školy. Vytváření a úroveň školních vzdělávacích programů považují rodiče v 84% za důležitou, a to z hlediska systematické práce s dětmi. 15% rodičů uvedlo, že význam plánování v MŠ neumí posoudit. Pouze 1% rodičů se domnívá, že plánování do mateřské školy nepatří.

V. dimenze - požadavky rodičů na profesní vybavenost předškolního pedagoga

87% rodičů se domnívá, že dosažená úroveň vzdělání pedagoga má významný vliv na kvalitu jeho pedagogické práce. 7% rodičů uvádí, že tuto skutečnost nedokáže posoudit, 6% rodičů považuje za důležitou lásku k dítěti, ne vzdělání učitelky.

58% rodičů je toho názoru, že pedagog mateřské školy by měl mít středoškolské vzdělání nebo vyšší odborné vzdělání, 35% rodičů se přiklání k vysokoškolskému vzdělání (27% - Bc; 8 – Mgr.). 7% rodičů považuje vzdělání učitelky MŠ za zcela nepodstatné. „Co pomůže titul, když nebude mít ráda děti.“

Rodiče u učitelek svého dítěte nejvíce oceňují pěkný vztah k dítěti, dobrou znalost dítěte, odpovídající morální chování a uplatňování nových přístupů ve vzdělávání.

Z uvedeného vyplývá, že rodiče nevnímají nezbytnou vazbu mezi odborností a láskou pedagoga k dětem. Ne vždy si zcela uvědomují, proměnu dnešní mateřské školy, a to z hlediska funkcí předškolní instituce a rolí předškolního pedagoga.

4. FUNKCE SOUČASNÉ MATEŘSKÉ ŠKOLY, ROLE A PROFESNÍ KOMPETENCE PŘEDŠKOLNÍHO PEDAGOGA

- Funkce pečovatelské: mateřská škola zajišťuje odbornou péči dětem předškolního věku, ale současně děti vede k péči o své zdraví.
- Funkce vzdělávací: předškolní instituce poskytuje předškolní vzdělávání, v rámci něhož probíhá rozvoj dítěte, jeho učení a poznání a jsou tak vytvářeny předpoklady pro pokračování ve vzdělávání s podporou individuálních rozvojových možností dětí.
- Funkce socializační: mateřská škola doplňuje rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni je místem druhotné socializace dítěte, kde si děti osvojují hodnoty, na nichž je založena naše společnost.
- Funkce integrační: mateřská škola se spolupodílí na vytváření základů klíčových kompetencí a vytváří tak předpoklady pro celoživotní vzdělávání a snazší uplatnitelnost ve společnosti znalostí.
- Funkce personalizační představuje podporu individuality každého dítěte, získání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící ve svém okolí.

ROLE PŘEDŠKOLNÍHO PEDAGOGA

Role ochránce a poskytovatele odborné péče

- učitel zajišťuje odbornou péči,
- učitel vytváří pro děti zázemí, v němž zažívají pocit bezpečí, lásky, porozumění, štěstí a pohody.

Role zprostředkovatele poznatků a zkušeností

- učitel zprostředkovává poznatky a implementuje je do kurikula mateřské školy a strategie předškolního vzdělávání,
- učitel využívá či vytváří situace, jejichž prostřednictvím dětem zprostředkovává zkušenosti,
- využívá při práci s dětmi vhodné strategie a metody.

Role poradce a iniciátora

- učitel je průvodce na cestě za novými poznatky s využitím vzdělávací strategie respektující specifika předškolního vzdělávání,
- učitel je konzultant pro výchovné a vzdělávací situace v mateřské škole,
- učitel je poradcem pro řešení různých situací, s nimiž se dítě v běžném životě setkává (vytváření správných postojů, umět řešit problém, upevňování sebevědomí dítěte apod.),
- učitel vytváří vhodné podmínky pro osvojování si nových vědomostí, dovedností a formování správných postojů.

Role manažera

- učitel chápe podstatu práce s předškolním kurikulem,
- učitel se spolupodílí na tvorbě školních a třídních vzdělávacích programů, projektuje vlastní pedagogickou práci,
- učitel využívá vhodné evaluační nástroje,
- učitel je tvůrcem osobitých vzdělávacích strategií, v nichž jsou respektovány specifika celé třídy, ale i jednotlivých dětí,
- učitel je tvůrce pomůcek,
- učitel dokáže flexibilně reagovat na nové podmínky, inovuje vzdělávání,
- učitel vytváří podmínky, v nichž dítě řeší různé úkoly.

Role diagnostik a klinika

- učitel diagnostikuje zájmy a potřeby dětí, s nimiž pracuje,
- učitel identifikuje potíže a jejich možné zdroje,
- učitel na základě pedagogické diagnostiky hodnotí rozvoj osobnosti dítěte,
- učitel komunikuje se svými kolegy, s rodiči, s ostatními partnery školy,
- učitel intervenuje.

PROFESNÍ KOMPETENCE PŘEDŠKOLNÍHO PEDAGOGA

Od předškolního pedagoga je dnes vyžadováno zvládnutí širokého spektra dovedností, které vyplývají z nových rolí, do nichž je situován.

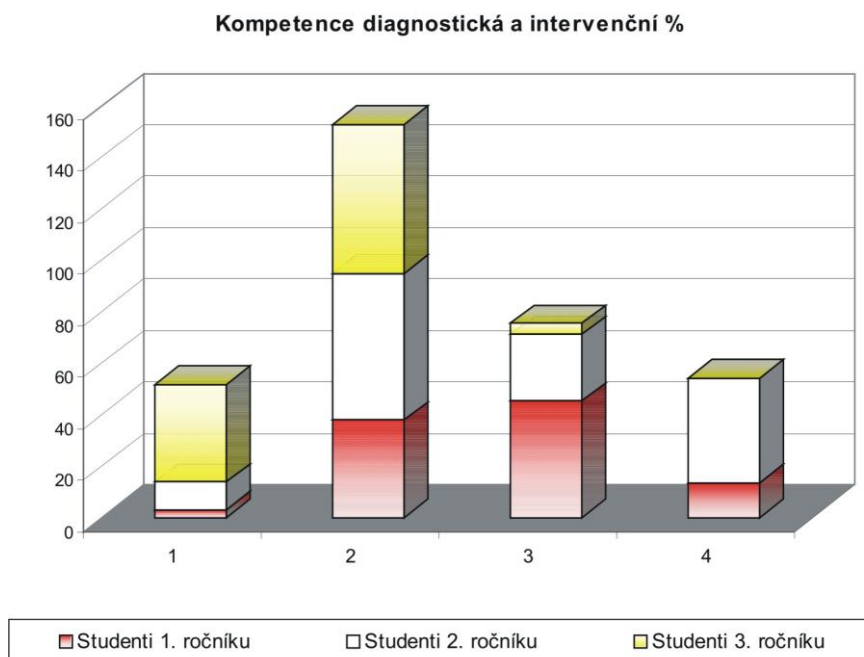
Prostřednictvím sebereflexe studentů jsme zjišťovali úroveň připravenosti na budoucí profesi. (Šmelová 2006)

Studenti hodnotili úroveň vlastních kompetencí nezbytných pro práci předškolního pedagoga. Následující tabulky prezentují pouze dílčí výsledky výzkumného šetření, a to oblast dvou skupin kompetencí, které můžeme řadit ke klíčovým právě pro spolupráci s rodiči.

První skupinu představuje kompetence **diagnostická a intervenční**. Tabulka č. 2 ukazuje jak hodnotí studentky úroveň této kompetence. Hodnocení je provedeno na škále, která představuje následující stupně výborně (1), velmi dobře (2), dobře (3), nezvládá (4).

Kompetence diagnostická a intervenční %	1	2	3	4
Studenti 1. ročníku	1,43	31,41	56,02	11,36
Studenti 2. ročníku	6,37	31,36	41,83	18,64
Studenti 3. ročníku	28,00	52,87	20,30	0,00

Tabulka č. 2 Kompetence diagnostická a intervenční

Graf č. 1

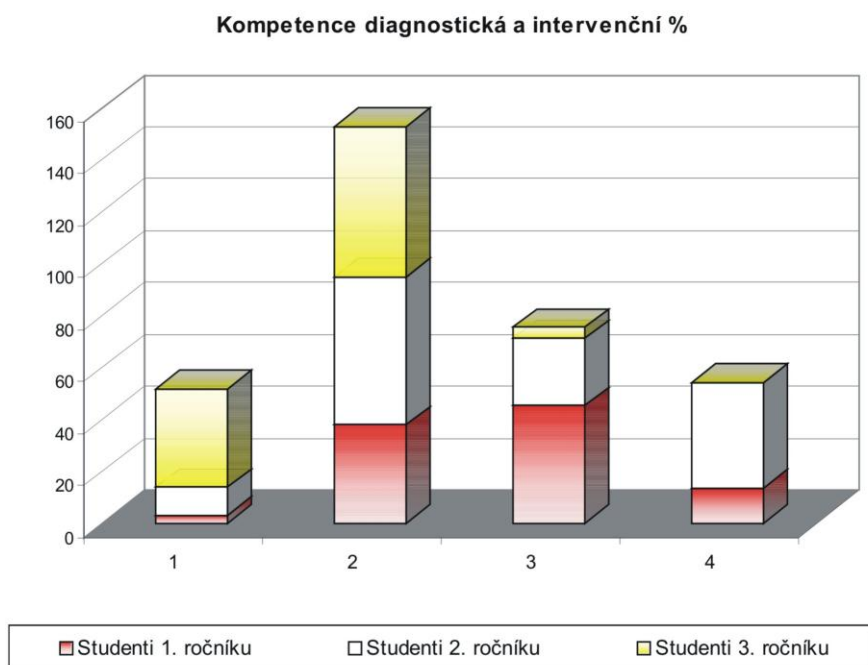
KOMENTÁŘ

Z tabulky vidíme, že studentky druhého ročníku hodnotí v 18,64% tuto oblast ještě na úrovni nezvládnutí. Studenti třetího ročníku již hodnotí úroveň kompetencí na stupni velmi dobře (52,87%), 20,3% studentů uvádí stupeň hodnocení 3.

K dalším kompetencím důležitým pro spolupráci rodiny a školy řadíme kompetenci sociální, psychosociální a komunikativní. Tabulka č. 2 prezentuje výsledky sebereflexe studentů v těchto oblastech.

Kompetence sociální, psychosociální a komunikativní %	1	2	3	4
Studenti 1. ročníku	0,00	34,01	53,97	10,32
Studenti 2. ročníku	8,33	33,33	34,85	23,48
Studenti 3. ročníku	60,00	40,00	0,00	0,00

Tabulka č. 2 Kompetence sociální, psychosociální a komunikativní

Graf č. 2

KOMENTÁŘ

Za zlomové období můžeme považovat druhý ročník. Studenti druhého ročníku hodnotí úroveň této kompetence stupněm 3 (34,85 %) a stupněm 4 (23,48 %).

Nejistota se u studentů projevuje ve znalostech vlivu školního a mimoškolního prostředí, v ovládání prostředků tvorby sociálního prostředí a v orientaci v náročných sociálních situacích, což koresponduje i s hodnocením studentů třetího ročníku.

Jak ukazují výsledky výzkumného šetření, patří z pohledu obou skupin respondentů schopnost navazovat kontakt a komunikovat s rodiči k problematickým oblastem. Uvedená skutečnost zcela jistě souvisí s věkem studentek, ale rovněž ukazuje na obavy z kontaktu z důvodu selhání, neprokázání dostatečné odbornosti apod. Rodiče u studentek budí spíše respekt, který u nich vyvolává nejistotu v jednání, což souvisí s tendencemi se komunikaci s rodiči v rámci pedagogických praxí spíše vyhýbat.

Z uvedených dílčích výsledků realizovaného šetření vidíme, že v rámci studia je třeba posílit oblast osobnostní výchovy studenta, v rámci souvislých pedagogických praxí pověřovat studenty úkolem souvisejícím se zapojením se do akcí organizovaných ve spolupráci s rodinou, pověřovat úkoly, v nichž musí student vstupovat do kontaktu s rodiči apod. Důraz by měl být kladen i na interaktivní výcvik studentů v seminářích a cvičeních, kde mohou vyjadřovat vlastní názory, komunikovat, učit se argumentovat.

ZÁVĚR

Rodiče považují mateřskou školu za důležitou instituci, která by se měla spolupodílet na výchově a celkovém rozvoji jejich dítěte a dítě připravit pro vstup do školy. Měla by být pro dítě přitažlivou, a to z pohledu pěkného vztahu, svými atraktivními nabídkami, bohatým socializačním prostředím, v němž dítě prožívá pocit štěstí a uspokojení. Mateřská škola by měla zajišťovat všestranný rozvoj dítěte. Učitelky by měly být odbornice na předškolní vzdělávání se středoškolským, popřípadě vysokoškolským vzděláním. Předškolní pedagog by měl být osobností, která má nejenom odpovídající úroveň vzdělání, ale i pěkný vztah k dětem, zájem o dítě, vstřícný vztah ke spolupráci s rodinou.

Z uvedených dílčích výsledků realizovaného šetření vidíme, že v rámci studia je třeba posílit oblast osobnostní výchovy studenta, v rámci souvislých pedagogických praxí pověřovat studenty úkolem souvisejícím se zapojením se do akcí organizovaných ve spolupráci s rodinou, pověřovat úkoly, v nichž musí student vstupovat do kontaktu s rodiči apod. Důraz by měl být kladen i na interaktivní výcvik studentů v seminářích a cvičeních, kde mohou vyjadřovat vlastní názory, komunikovat, učit se argumentovat

Spolupráce rodiny a školy hraje důležitou roli v rozvoji kompetencí dítěte předškolního věku, které představují důležité východisko pro pokračování ve vzdělávání. Spolupráce by měla probíhat na základě vzájemné důvěry a respektu. (Karbowniczek, 2008) Předškolní pedagog by měl vždy vystupovat v roli profesionála, snažit se vytvářet prostředí, v němž bude vždy prostor pro spolupráci a vzájemnou komunikaci.

Použitá literatura

Helus, Z. Dítě v osobnostním pojetí. Praha: Portál, 2004.

Karbowniczek, J. Zmiany w edukacji wczesnoszkolnej po wprowadzeniu reformy oświaty. Częstochowa AJD 2008.

Šmelová, E. Mateřská škola – Teorie a praxe. Olomouc: UP 2004.

Šmelová, E. Mateřská škola – Teorie a praxe. Olomouc: UP 2006.

Nelešovská, A. Metodika. Evaluace a inovativní aplikace Bc. studijního oboru učitelství pro MŠ. Olomouc: Votabia, 2007.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání VÚP Praha 2004.

Eva Šmelová